پوهنمل حاجی محمد نوزادی، دنمارک

ناهيلې اولس او دسياسی ګوندونو بې اغيزه سياست

ځو ورځې وړاندی می د بي بي سی پرڅپو واروید ل چی ... پنامه یوبل سیاسی ګوند د ښاغلی ... ترمشرۍ لاندی دعدلیی په وزارت کی په رسمی توګه راجسترشو. داخبره که دیوی خوا لدی کبله په زړه پوري ده چی په هیواد کښی د اوږده تاو تریخوالې او ورانونکو جګړو وروسته د دیموکراسی مور حمل اخلې، بچیان زیږوی او دټولنی دژوند په نژدی هره برخه ددی نوی پدیدی نښی نښانی ترسترګو کیدلای شی. خو دبله پلوه داهم یو تجربه شوی واقعیت دی چی څومره دیوی مور روغتیا بشپړه وی، په هغه پیمانه ئی ماشوم روغ رمټ وی، جسمی اوذهنې انکشاف ئی د داډ وړ او د زیاتو ناروغیو په مقابل کی مقاومت لری. او هرڅومره چی مور ناروغه وی، ماشوم ئی ضعیف او حتی فلج راځی او کیلای شی دژوند تر پایه دبل د اوږو بار وی.

له بده مرغه په افغانستان کی د دیموکراسی د سکې دغه دوهم مخ برجسته، څرګند او رنګین دی. پرځوانې تر لاسه شوی دیموکراسې باندی له بلوغ نه وړاندی دروند بار واچول شو او دیوی پخی مور غوښتني تری وشوی، دغه فشار هغه د ناروغې تر پولې ورسول او بیله دی چی درملنې ته ئی پاملرنه وشی، ورڅخه ناوړه ګټه اخیستل کیږی. داهم دیادونی وړده چی دسیاست په ډګر کی د ګوندونو پر زیږولو باندی که روغ وی یا ناروغه، کنترول راوستل داساسی قانون ترپښو لاندی کول دی. ددی خبری پایله داده چی ناروغ بچیان یو په بل پسی په ناروغ چاپیریال کی زیږی او د ناروغی مور په غیز کی د ناروغ پرستار تر نیمګړی پاملرنې لاندی خپل نیم ژواندی ژوند داسی پرمخ بیائی چی نه مړه وی اونه ژوندی، خو د نورو ژوندیو کسانو رزق خوری.

که چیری واقعیت ته نژدي یو د لوړی کچی اټکل په پام کی ونیسو چی دافغانستان نفوس ۲۵ میلیونه تنه وګڼو، لدغو څخه ئی ۲۰% دنسبتا مناسب سواد درلودونکې کسان وبولو، نودابه شی ۵ میلیونه تنه. که داسی په نظر کی ونیسو چی لدغو باسواده کسانوڅخه ۲۰ % دفعال سیاست کولو مینه وال دی، دا بیا یوازی یو میلیون تنو ته رسیږی. لدغې ډلی نه کولاي شو نژدی ۵۰ % په کابل، ۴۰% په نورو لسو لویو ولایتونو او یوازی ۱۰% برخه ئی په پاتو ۲۳ ولایتونو کښی ولټوو.

ددی ټولنز سیاسی پرنسیپ په پام کی نیولو سره چی یو سیاسی ګوند هغه وخت کولای شی په سیاست کی کوټلی واغیزمن ګامونه واخلی، کله چی :

الف - په ټول هیواد کښی سرترپایه ریښی وځغلوی.
ب - دهیواد په کچه یوه ملی تګلاره ولری.
ج - مشرتابه اولیکی ئی وملی ګټوته وفاداره کسان وی.
د - کړه وړه ئی دملې، سمتی، ژبنی تعصبونو او نورومنفی تمایلونو څخه پاک وی.
ه - پراخ سیاسی لیرلید ولری او دتنګو کوڅو څخه ئی مخ اړولې وی.
و - ټول ارګانونه ئی له کښته نه ترپورته پوری د دیموکراتیکو ټاکنوله لاری منځته راغلی وی.

همدا اوس په افغانستان کی نژدی ۹۰ ګونده په رسمي ډول راجستر شویدی او داټوله ګوندونه اړدی چی دلوړو پرنسیپونو پر بنسټ خپلې لیکی پراخی او دهغوی په مټ دهیواد ترهره ګوټه ځانونه ورسوی. نو ایا داکار دپورته یادو شوو فیصدیو سره انډول لګولای شی؟ په طبعي توګه به ځواب منفی وی. د بله لوری په ټولنه کښي نژدی د درو لسیزو ناخوالو، سیاسی چاپیریال دومره کرغیړن کړی چی ځوانی اوبی تجربی دیموکراسی لا تر اوسه داتوان ندی موندلې ترڅو په سیاسی ډلو کښی سیاسی زغم وروزی او سیاستوال یو د بل منلوته وهڅوی.

ددغو بد مرغیو پایله داده چی سیاسی ګوندونه تش پنامه بی اغیزی پاته او د هیواد په سیاسی بهیر کی خپله دنده نشی ترسره کولای. هغه ژوندی موجود چی دخپلی دندی دترسره کولو وړتیا نلری، یوناروغ موجود دی. دا ډول ګوندونه نه یوازی په ټولنیزی - اقتصادی پرمختیا اوسیاسی ودی کښی رول نشی روبولای، بلکه دټولنی پر اوږو یو دروند پیټی دی او د دغه درانده بار لویه برخه ګوندی لیکو پرغاړی اخیستې وی او لکه یوفلج او ناروغ زیږیدلۍ ماشوم چی نه ئی څوک خوشې کولای شی اونه ئی هم د درملنی لاری چاری ورته معلومی وی. دا پیټۍ لا هغه وخت زیات درنیږی چی دګوند مشرتابه دځان غوښتنې په مزمن مرض اخته اولیکی ئی سرګیچه دمایوسۍ په طوغان کښی غوټې وهی.

داخبره هم دپام وړ ده چی د ډیرو سیاسی ګوندونو د نااغیزمنتوب یوبل مهم لامل هم اقتصادی بیوسې ده. دوی د اقتصادی توان دلوړولو دپاره کورنی امکانات نلری او دبهرنی امکاناتو په مټ دا وړتیا ترلاسه کول بیا د دوی ملی کړو وړو ته زیان رسوی. که څه هم ځینی ګوندونه، کوم چی دساړه جنګ پرمهال ئی دځینو دولتونو اواستخباراتی ادارو څخه بی حسابه مالی مرستی ترلاسه کړ او یائی دنجیب الله تر پرزولو وروسته دهیواد پربانکونو باندي قبضه

پلاس راوړی او دخپلی خوښی سره سم ئی دروسيې په امنيتی او مافياوی کړيو کښی دپيسو دچاپولو توان درلود، دوی اوس هم بشپړه اقتصادی وړتيا لری. خو دا چی داډول ګوندونه د جنګونو په جريان کی د ځانګړو موخو پخاطر منځته راغلې، نو هلته دهغو شرايطو سره برابر داسی کسان راټول شويدي چی اصلا جنګی ډلی او په نورمال حالت کی دسياسی مبارزی دهيڅ شکل سره بلدتيا نلری. ځکه نو د دغو ګوندونو توان دمنفی اغيزی ښندلو په موخه پياوړی دی چی لدی کبله ئی زيان د نورو اقتصادی ناتوانه ګوندونو په پرتله د ديموکراسې څخه په ناوړه ګټه اخيستلو او د نورمال ديموکراتيک بهير دپرمختګ په ورانولو کښی څوبرابره زيات دي.

اصلې خبره داد چی ګوندونه د وران ويجاړ هيواد په بيارغونه او سياسی ټيکاو کی ترهغه ځايه چی د دولت پلانونه د خپلو تګلارو له مخی دتائيد وړګڼی، بايد په ترسره کولوکښی ئی مرسته ورسره وکړی او په هغو چارو کی چی ئی کړنی ګټوری نه بولې، بايد دسياسی لارو په زړه پوری مشوری ورکړی او دسياسي مبارزی داړينو شکلو څخه په کاراخيستلوسره ټولنيزذهنيتونه وروزی، ديموکراسی پخه او وده ور کړی، نه داچی دا نيمګړتياوی بهانه وټاکی او د ټيکاو ورانولو ته پښی را لوڅی کړی.

که داخبره منو چی ديموکراسی ديوه سياسی سيسټم دپاره ترټولو غوره اومنل شوی لاره ده، نوپه ټولنيز نظام کی دسياسی ګډون په موخه ګوندی پلوراليزم او د ګوندونو جوړول هم يوه اړينه موضوع ګڼل کيږی. پدی هيله بيا څنګه کيدلای شی منځته راغلو ګوندونوته د سياسی اغيزې ښندلو رول پلاس ورشی ؟

دسياسی څيړونکو په اند، پکارده چی ټول ګودونه پردريو ډلو وويشل شی :

١ - کيڼ لاسی ګوندونه.

٢ - منځ لاری ګوندونه.

٣ - ښی لاسی ګوندونه.

پدی ډلو کی به ګوندونه دخپلو تګلارو دنژديوالې له مخی سره ټوليږې او د دی دپاره چی نوموړی ډلی په خپلو منځونو کښی ژر ګډ نظر اوپريکړوته ورسيږی، بايد دتګلارو دورته الې پربنسټ يو په بل کی ورګډ اولوی واحد ګوندونه جوړ کړی. په هره پيمانه چی دګودونو شمير دسره ګډيدو لامله کميږی، په هم هغه پيمانه ئی دغړو شمير زياتيږی، دهيوادهر ګوټ ته ريښی ځغلولای شی، دپسيف حالت نه پاڅيږی اوپدی توګه ئی اغيزمنتيا لوړه ځی او په ټولنه کښ سياسی اعتماد او اعتبار پلاس راوړی. يوازی پردغه ډول ګوندونو باندی اولس حساب کولای شی او دراتلونکی په هکله خپلې هيلې ورپوری تړلای شی. دانوهغه لارې دی چی له مخی ئی ګوندی غړی دخلګو نه رايې ترلاسه کولای اوپه سياسی سيسټم کی خپله برخه اخيستلای شی. داګوندونه نور ژوندی، فعال او دمعيوب ماشوم په څير دټولنی داوړو بار ندی.

داوسنې موجودو ګوندنو څه د يو دوو درو نه پرته چی دافراطی توپيريزو مفکورو پربنسټ منځته راغلې دی، نور ټول ئی په درو لوړو سياسي ډلو کښی دخپل وزن سره سم ځانو ته مناسب ځايونه موندلا شی. داځکه چی داکثړو ګوندونو نه يوازی تګلاری بلکه نومونه ئی هم دومره سره نژدی او ورته دی چی حتی هغه کسان ئی لاهم يو له بله سره غلطوی، کوم چی دسياست مينه وال او دسياسی ګوندونو سره اړيکی لری. د سياسی څيړونکو له نظره يوازنی ډير مهم لامل چی دګوندونو دسره نژديوالې او پوره يووالې په کار کښی ځنډ ګرځيدلې، هغه په يولړ ګوندونو کی دهغو مشرانو شتوالې دی چی يا په اوسنې شرايطو کښی دسياسی اړتياوو په هکله دپوهيدو توان او وړتيا نلری او يا دعقدو نه ډک، پرځان مين او دخپلو طبعی متحدانو سره په يوځايوالې کی دخپل مقام دلاسه ورکولو څخه په ډارکی دی. ځکه نو د ذهنيتونو دغولولو پخاطر راز راز پلمې جوړی، کله دا ډله کله هغه ډله په ناوړو نومونو يادوی او په يوه يا بل ډول تورونو ئی تورو ی.

د زوريدلې اوناهيلې اولس غوښتنې يوازی او يوازی دټولو دموکراتيکو قوتونو دګډ کار، سره يوځای کيدو او يووالې پربنسټ ترسره کيدلای شی. پدی خاطر نو د دغه ډول ګوندونو ليکو ته پکارده دهمدغه ټکې په پام کی نيولو سره مخکی لدی نه چی ځان غوښتونکې مشران ئی ګوند د ديموکراتيکو قوتونو او طبعی انډيوالانو تر منځ تجريد او په اولس کښی بی اعتباره کړی، بايد دوی لومړی دنوموړو مشرانو غوږونه ورخلاص اوبيا ئی دګوند په دننه کښی تجريد، بی اعتماده او پر ځای ئی د داسی يوه مشر د ټاکلو دپاره لاره پرانيزی کوم چی ګوند ته په ټولنه او سياسی بهير کی داعتبار او مناسب ځای پيداکولو توان او وړتيا ولری.

په مينه اوپيرزوينه . پای .